

Educare

Vorbij de opsplitsing tussen leren en zorg

Er gaat veel aandacht naar kleuterparticipatie: hoe meer kleuters vanaf 2,5-jarige leeftijd naar school gaan, hoe liever. Daarom zetten gezinsondersteunende organisaties in op toeleiding en werken kinderopvang en school samen aan een goede overgang. Maar hoe beleven kinderen, ouders en medewerkers het kleuteronderwijs zelf? Twee onderzoeken tonen dat leren én zorg moeten samengaan. Dit is het eerste artikel in de reeks 'Schoolrijpe kinderen of kindrijpe scholen?' KIDDO werkt hiervoor samen met *Kleuters & ik*, het vakblad voor kleuteronderwijs.

Een kleuterschool van goede kwaliteit draagt bij tot de ontplooiing van jonge kinderen. Sinds de jaren zestig zijn er in België regelmatig politieke debatten over een mogelijke verlaging van de leerplicht. Eerst was het de bedoeling dat ook arbeiderskinderen meer naar de kleuterschool zouden gaan, later kwam de focus op kinderen met een migratieachtergrond. In dat kader focust Vlaanderen sinds een tiental jaar op 'kleuterparticipatie': zo veel mogelijk kleuters moeten naar school. Want, zo blijkt uit recent onderzoek van Departement Onderwijs (2015), kinderen die minder naar de kleuterschool gaan, doen in de lagere school vaker een jaar over. Nog opvallender is echter dat, wanneer kleuters even vaak naar school gaan, maatschappelijk kwetsbare kleuters vaker een jaar overdoen. Dat roept vragen op.

Perspectief van kinderen, ouders en professionals

In onderzoek naar de leeransen van kleuters blijven kinderen, ouders en medewerkers vaak onderbelicht. Ook in het maatschappelijk debat over kleuteronderwijs en op beleidsniveau komen hun stem en ervaringen weinig aan bod. Twee onderzoeken (zie kader) focussen daar net wel op. Hoe ziet een dag in de kleuterklas er voor kinderen uit? Wat vinden ouders belangrijk? Wat zijn de ervaringen van de medewerkers: leerkrachten én kinderbegeleiders die in het kleuteronderwijs ondersteuning bieden? Uit filmobservaties en groepsinterviews blijkt dat er vaak een opsplitsing is tussen zorgen en leren.

Opsplitsing tussen leren en zorg

Wanneer leerkrachten kleuteronderwijs praten over leren, verwijzen ze vaak naar geleide activiteiten zoals kringmomenten, wiskundige initiatie (meer-minder, leren tellen...), zintuiglijke oefeningen, creatieve activiteiten, oefenen met tijdsbegrip en het weer... Dit is leren in een eerder formele setting. Net zoals vele ouders, erkennen ze

dat jonge kinderen ook fysieke en emotionele noden hebben. Eten, drinken, naar toilet gaan, hun neus snuiten en slapen, maar ook lichamelijk contact met anderen: kinderen ontdekken in al die behoeften hun eigen lichamelijkheid. Maar dergelijke momenten zien medewerkers vaak niet als 'pedagogisch' of 'leerrijk'. Integendeel, ze lijken het echte (formele) leren in de weg te staan.

De opsplitsing tussen zorg en leren bij jonge kinderen roept heel wat onzekerheid en ook vaak een ongemakkelijk gevoel op

Kortom, leren en zorg worden als twee verschillende dingen ervaren en leren lijkt belangrijker dan zorg. Die hiërarchie tussen leren en zorg komt bijvoorbeeld tot uiting wanneer kindbegeleid(st)ers over hun werk vertellen. 'Wij doen eigenlijk niet zoveel, hoor.' Tegenover de lerende rol van de leerkracht minimaliseren (of diskwalificeren) ze hun eigen zorgende rol. Ook ouders merken die opsplitsing tussen leren en zorg.

Bezorgd om de zorg

Uit de groeps gesprekken met ouders blijkt duidelijk dat zij de kleuterschool zien als een zinvolle opvoedingsomgeving, een goede aanvulling op de eigen thuisomgeving. Ouders die hun kind in een meertalige context opvoeden, zijn blij dat het kind op school Nederlands kan leren. Veel ouders zijn positief over het idee dat hun kind sociaal kan ontwikkelen en leert omgaan met diversiteit. Tegelijk hebben veel ouders vragen over de fysieke en emotionele zorg in de kleuterklas.

Na school merken ouders bijvoorbeeld dat de billen van hun kind niet proper geveegd zijn. Of dat er verschillende vuile (onder)broeken in de boekentas zitten. Hoe zit het met het toiletbezoek, vragen ouders zich af? Is er iemand die de kinderen helpt? Wijst iemand hen erop dat ze daarna hun handen moeten wassen?

Andere ouders maken zich zorgen om het feit dat hun kleuter op school geen middagdut kan doen. Zal de leerkracht niet te hard zijn wanneer mijn kind lastig wordt door vermoeidheid? In de video-observaties zien we kinderen soms in de eetzaal of in de klas in slaap vallen. Wanneer ouders van verschillende scholen in het groepsinterview met elkaar uitwisselen, merken ze dat de kinderen die op school kunnen slapen meer energie hebben en op school en ook thuis gelukkiger lijken.

Ouders vragen zich ook af of hun kind goed eet op school. Soms krijgen ouders een volle boterhammeendoos terug. Ook de video-observaties tonen dat kinderen in scholen met een drukke refter en weinig begeleiding weinig tot eten komen. Ouders zoeken manieren om kinderen op school te doen eten. Boterhammen met choco bijvoorbeeld, ook al vinden ouders dat zelf ongezond. Een andere optie is warm eten dat de kinderen van thuis kennen, niet iedereen is het gewend om boterhammen te eten.

Zorg tijdens de speeltijd?

Ouders zijn ook bezorgd om de zorg op de speelplaats. Is het voor de jongste kinderen een veilige omgeving? Heeft de school tijdens de speeltijd voldoende oog voor de kinderen? Ouders die merken dat hun kind regelmatig valt, zijn ongerust. Ze voelen zich machteloos en soms zelfs triestig. Ouders vinden niet dat hun kind nooit pijn mag hebben, maar de speeltijd is wel een dubbel moment.

Ouder 1: 'Natuurlijk, een kind moet vuil worden, een kind moet al eens vallen of eens wenen...'

Ouder 2: 'Zo gaan ze het leven leren.'

Ouder 1: 'Maar we vragen ons af of ze onze kinderen wel gezien hebben. Is hier aandacht voor?'

De video-observaties tonen duidelijk dat jonge kinderen op de speelplaats weinig rust vinden. Het is er druk, veel kinderen lopen rond en spelen wild door elkaar. Als de oudere kinderen voetballen, worden de jongste kinderen haast vanzelf naar de rand van de speelplaats gedreven. Veel jonge kinderen zoeken daarom veiligheid bij een volwassene die toezicht houdt: meestal niet de eigen leerkracht, maar iemand van een andere klas. Omdat er doorgaans weinig toezichthouders zijn, nemen verschillende kinderen tegelijk zijn hand vast, zo proberen ze de hele speeltijd lang dichtbij te blijven. Andere kleuters staan alleen of tegen de muur. De meesten komen niet tot spelen. Kleuters die tijdens de speeltijd hun broer of zus kunnen zien, hebben daar zichtbaar deugd van. Sommigen doen mee met het spel van de oudere broer of zus, anderen krijgen vooral knuffels en individuele troost.

Uit talrijke voorbeelden blijkt dat ouders vaak bezorgd zijn of hun kleuter wel de nodige aandacht en zorg krijgt. Dit is zeker relevant. Veel ouders in dit onderzoek vrezen bijvoorbeeld dat hun kind in de school (moeilijke overgang naar het lager onderwijs, zitten blijven...) en in de samenleving uitgesloten zal worden.

Personele omkadering én visie

De opsplitsing tussen zorg en leren bij jonge kinderen roept in de groepsinterviews heel wat onzekerheid en een ongemakkelijk gevoel op. Sommige ouders zijn geneigd om hun kind minder vaak naar de kleuterschool te brengen. Anderen verbinden het probleem met de personele omkadering: één leerkracht heeft te veel kinderen in de klas om goede individuele zorg en aandacht te kunnen bieden.

Te veel kinderen in de kleuterklas is een historisch pijnpunt in het onderwijssysteem en vraagt grondige beleidsmaatregelen. Maar meer personeel alleen zal het probleem niet volledig oplossen. Leerkrachten die door de grote klasgroepen mentaal en ook fysiek overbelast zijn, suggereren als oplossing immers ook meer kinderbegeleiders. Met die ondersteuning zouden leerkrachten dan gericht op het echte leren kunnen focussen. Weinig leerkrachten zien zorg en opvoeding als deel van hun takenpakket. Leerkrachten die zich wel in zorg engageren, verklaren dit door hun persoonlijkheid of hun eigen ouderschap, ze zien het niet als hun professionele identiteit. 'Ik ben nu eenmaal een knuffelaar.' De focus op formeel leren en de spreidstand met zorg tonen alleszins dat een betere personele omkadering samen moet gaan met het herdenken van de pedagogische visie op kleuteronderwijs. De initiële opleidingen kleuteronderwijs en kindercare en ook de pedagogische begeleiding in scholen zijn hierin bijvoorbeeld belangrijke hefbomen.

Educare als alternatief

De opsplitsing tussen leren en zorg druipt in tegen het aanvoelen ➤

van veel ouders, kinderbegeleiders en naschoolse begeleiders. Leren leven en de opvoeding van kinderen is voor hen net heel belangrijk. Zorgactiviteiten zoals eten, drinken, naar het toilet gaan... kunnen in essentie pedagogisch en leerrijk zijn, terwijl het ondersteunen van cognitieve, sociale, motorische en artistieke leerprocessen ook een zorgende houding van de opvoeder vraagt. Vanuit dit perspectief is het bijna ondenkbaar om zorg en leren als gescheiden te zien.

In internationale literatuur staat deze benadering bekend als *educare*. Onderzoekers die dit concept gebruiken, verbinden zorg en leren met elkaar. *Educare* gaat verder dan tegemoet komen aan fysieke en emotionele noden, *educare* betekent ook aandacht hebben voor het kind en dat het kind mag bestaan en erbij hoort: in de klas, in de school, in de hele gemeenschap.

Ouders: 'Een leerkracht moet in staat zijn om samen met het kind te lachen. Echt het kind omarmen! Zodat kinderen voelen dat ze gezien worden en dat ze ertoe doen.'

In het onderzoek zijn ouders in essentie bezorgd dat hun kind zich op school en in de samenleving goed kan blijven voelen, dat het niet zal uitvallen. Het herdenken van een pedagogische visie in de richting van *educare* gaat in die zin ook over het insluiten van kinderen en voorkomen van (onbedoelde) uitsluitingsmechanismen. *Educare* is een pedagogiek van zorgen en leren die voor kinderen het verschil wil maken.

Kinderbegeleider in de kleuterklas: 'We hebben een unieke taak, onvervangbaar voor veel kinderen. In een schoolcarrière van een kind kan dit echt het verschil maken.'

De volgende artikels in de reeks 'Schoolrijpe kinderen of kindrijpe scholen?' spitten *educare* verder uit. Hoe werkt die pedagogiek van zorgen en leren? De Vlaamse redactieraad van KIDDO slaat hiervoor de handen in elkaar met *Kleuters & ik*, het vakblad voor kleuteronderwijs. ◀

Twee onderzoeken kleuterparticipatie

Omdat het kleuterparticipatiedebat zich expliciet richt tot maatschappelijk kwetsbare gezinnen, brengen twee onderzoeken naar kleuterparticipatie net de ervaring en stem van deze kinderen en ouders in. De ervaringen binnen deze groep waren erg divers en tegelijk zeer representatief: elk gezin met kinderen in de kleuterklas herkent de vragen en bezorgdheden waar ouders mee zitten. Meer informatie over onderzoeken, projecten en evenementen die zich toespitsen op het kleuteronderwijs vind je op vbjk.be/nldomeinen/kleuteronderwijs

1 Conceptualisations of education and care / doctoraatstudie Katrien Van Laere / promotor prof. dr. Michel Vandenbroeck – Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek Universiteit Gent / initiatief van VBJK, centrum voor Vernieuwing in de Basisvoorzieningen voor Jonge Kinderen

Welke betekenissen geven ouders en medewerkers aan opvoeding, zorg en leren van jonge kinderen tussen 2,5 en 4 jaar? Om het gesprek daarover aan te gaan, maakte de onderzoekster een film over een dag in een instapklas. De film toont een volledige schooldag, met een diversiteit aan kinderen tijdens verschillende zorg- en leermomenten. Je krijgt een concreet beeld van wat er gebeurt bij het brengen en halen, tijdens het eten, het vrij spelen en het toiletbezoek, in de kring... In focusgroepen en groepsinterviews konden ouders en medewerkers daarna open over het kleuteronderwijs praten en discussiëren. Er waren tien focusgroepen met in totaal 65 ouders (in Gent, Antwerpen en Brussel) en zes focusgroepen met in totaal 69 medewerkers uit het kleuteronderwijs (in Gent en Brussel): kleuterleid(st)ers, kinderbegeleid(st)ers, naschoolse begeleid(st)ers, zorgcoördinatoren en brugfiguren. Het onderzoek analyseerde alle informatie uit deze gesprekken.

2 Transitie naar de kleuterklas voor kinderen uit gezinnen in armoede / Brecht Peleman / promotoren prof. dr. Piet Van Aevermaet – Steunpunt Diversiteit & Leren en prof. dr. Michel Vandenbroeck – Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek Universiteit Gent / financiering Kinderarmoedefonds i.s.m. Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (FWO)

In vier Vlaamse kleuterklassen werden acht kinderen gevolgd. Over een periode van tien maanden filmden onderzoekers vanuit twee camerastandpunten verschillende momenten van de dag. De focus van de video-observaties lag op het welbevinden, de interacties en de leerkansen van de kinderen. Nadien analyseerde het onderzoeksteam al het beeldmateriaal.